

Лузан Владислав Андрійович,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів досудового розслідування
Донецького державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
викладач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1
Донецького державного університету
внутрішніх справ **Дробенко Д. Ф.**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПОВНОВАЖЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасний розвиток правової держави передбачає неухильне дотримання принципів справедливості, законності, рівності перед законом та верховенства права. Особливу роль у забезпеченні цих принципів відіграє кримінальний процес, зокрема його досудова стадія. Саме досудове розслідування є первинною, проте надзвичайно відповідальною фазою кримінального провадження, на якій здійснюється встановлення об'єктивних обставин справи, збір доказів, прийняття процесуальних рішень, що в подальшому слугують основою для здійснення правосуддя в суді. Тому ефективність та справедливість досудового розслідування безпосередньо впливають на довіру до правоохоронної та судової системи, а також на захист прав і свобод особи.

Разом з тим, досудове розслідування в Україні стикається з рядом викликів. Серед них – тривалість слідства, випадки порушення прав підозрюваних і потерпілих, вплив політичних або економічних чинників на хід розслідувань, обмежена прозорість, формальне прокурорське керівництво. Актуальність теми зумовлена потребою в комплексному реформуванні цієї сфери у відповідності до європейських правових стандартів, судової практики ЄСПЛ, рекомендацій міжнародних інституцій, а також необхідністю підвищення рівня підвітності та ефективності органів досудового розслідування в умовах сучасних внутрішніх та зовнішніх викликів, включаючи війну.

Досудове розслідування – це процесуальна діяльність слідчих, дізнавачів, прокурорів, яка спрямована на виявлення злочинів, встановлення винних осіб, збирання та фіксацію доказів, з метою забезпечення обґрунтованості обвинувачення та забезпечення права особи на захист [1]. У структурі кримінального провадження досудове розслідування посідає місце початкової, але надзвичайно відповідальної стадії. Відповідно до ст. 214 КПК України, досудове

розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і триває до моменту складання обвинувального акта, закриття провадження або зупинення [1]. Організаційно-правова модель досудового розслідування базується на таких засадах, як законність, презумпція невинуватості, забезпечення права на захист, неупередженість слідства, процесуальна рівність сторін, ефективність та розумні строки розслідування. Ці принципи тісно пов'язані з вимогами ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [6].

Відповідно до чинного КПК України, досудове розслідування здійснюється слідчими підрозділами таких органів:

- Національної поліції України,
- Служби безпеки України,
- Державного бюро розслідувань,
- Національного антикорупційного бюро України,
- Бюро економічної безпеки України.

Ці органи мають різну компетенцію відповідно до категорії правопорушень. Найбільше навантаження покладено на слідчі підрозділи НПУ, які розслідують переважну більшість кримінальних правопорушень. НАБУ, ДБР, СБУ та БЕБ мають спеціалізовану юрисдикцію: корупційні злочини, злочини в сфері оборони, економіки, національної безпеки. Процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням здійснює прокурор. Його завдання – забезпечити законність під час проведення досудового розслідування, погоджувати повідомлення про підозру, забезпечувати права сторони захисту, представляти обвинувачення в суді. Однак практика свідчить про те, що прокурор не завжди виконує ці функції належним чином – іноді його роль обмежується формальним погодженням дій слідчого [3].

Основні проблеми реалізації повноважень слідчих органів.

Порушення принципу розумності строків. Однією з найбільш поширених проблем є затягування досудового розслідування. Часто справа розслідується роками, хоча не має значної складності. Причинами цього є: надмірне навантаження на слідчих, недостатня матеріально-технічна база, складність процедур (експертизи, судові дозволи), неефективне управління справами на рівні керівництва органів слідства [3].

Недостатня ефективність прокурорського нагляду. Часто прокурори формально погоджують повідомлення про підозру або не здійснюють належної перевірки доказів. Така пасивність може призводити до порушень прав підозрюваного, зловживань та навіть фабрикації справ.

Порушення прав сторін. Порушення права на захист, недопущення адвоката, обмеження ознайомлення з матеріалами

справи, незаконне затримання – це проблеми, що постійно фіксуються правозахисними організаціями [2].

Відсутність незалежного контролю за діяльністю слідчих. Україна не має спеціального наглядового органу, здатного здійснювати незалежну оцінку ефективності та законності слідства, як це реалізовано в деяких країнах ЄС [5].

Корупційні та політичні ризики. В окремих випадках слідчі дії здійснюються під тиском зацікавлених сторін. Це створює враження упередженості та знижує довіру до правоохоронної системи.

Шляхи удосконалення досудового розслідування. Удосконалення інституту досудового розслідування можливе лише шляхом комплексного підходу, який охоплює:

1. **Законодавче реформування.** Необхідно спростити окремі процесуальні процедури (наприклад, погодження дозволів на негласні дії), встановити чіткі строки для окремих стадій розслідування, розширити можливості електронного документообігу, забезпечити судовий контроль за законністю всіх обмежень прав.

2. **Посилення прокурорського нагляду.** Впровадження системи регулярної звітності прокурорів перед громадськими радами або незалежними наглядовими комісіями дозволить підвищити їхню відповідальність.

3. **Технологічні новації.** Запровадження відеофіксації всіх слідчих дій, електронних протоколів, штучного інтелекту для аналізу доказової бази сприятиме зменшенню суб'єктивізму та покращенню доказовості.

4. **Незалежний громадський контроль.** Створення громадських моніторингових рад при органах досудового розслідування, а також запровадження публічного реєстру скарг на дії слідчих забезпечить відкритість системи.

5. **Міжнародна координація.** Важливим є адаптація стандартів Ради Європи, GRECO, Міжнародної асоціації прокурорів, а також імплементація рішень ЄСПЛ до національної практики.

6. **Удосконалення професійної освіти слідчих.** Високий рівень правової культури, знання міжнародного права, уміння працювати із цифровими доказами та міждисциплінарний підхід мають стати основою підготовки слідчих.

Досудове розслідування є фундаментальним етапом у кримінальному провадженні, від якого залежить ефективність, законність та справедливість усієї правоохоронної системи. В умовах трансформації українського суспільства, підвищення ролі громадянського суспільства та впровадження євроінтеграційного курсу постає потреба в глибокому реформуванні інституту досудового розслідування. Проблеми, які існують на сьогодні, не є новими, але без їх комплексного вирішення не можливо досягти ані правової визначеності, ані високої довіри до системи. Пропоновані шляхи

удосконалення – цифровізація, незалежний контроль, професійний розвиток, міжнародна координація – мають стати частиною широкомасштабної стратегії зміцнення справедливості в Україні. Справедливість не може бути декларацією – вона повинна бути реалізована на кожному етапі кримінального процесу, зокрема і на досудовому.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
3. Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В. Досудове розслідування: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 168 с. URL: <https://tinyurl.com/dosudrozhd>.
4. Качур І. С. Органи досудового розслідування в системі кримінального провадження: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 5. С. 55–60. URL: https://kelmczasopisma.com/public/ua/jornal/75?utm_source.
5. Transparency International Ukraine. Антикорупційна стратегія: рекомендації щодо реформи слідчих органів. Київ, 2021. URL: <https://ti-ukraine.org> (дата звернення: 10.05.2025)
6. Рада Європи. Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні: аналітичний звіт. Страсбург, 2019. URL: <https://www.coe.int/uk/web/cdcj/ukraine>.
7. Європейський суд з прав людини. Справа «Дорофеев проти України» (№ 2316/09), рішення від 12 січня 2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170963>.

Мищенко Максим Вікторович,

аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ПРАКТИКА ЄСПЛ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК

Європейська інтеграція України супроводжується необхідністю гармонізації не лише законодавчих актів, а й правозастосовної практики, яка має відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини. Особливе місце в цьому процесі посідає впровадження стандартів прецедентного права, зокрема, рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які визнаються обов'язковими для виконання Україною в межах її міжнародних зобов'язань [1, с. 28–31].

Ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) та протоколів до неї поклала на Україну юридичний обов'язок забезпечувати кожній особі, що